

Ryszard Sztuchmiller

Wezwanie sądowe

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 44/1-2, 125-139

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. RYSZARD SZTYCHMILER

WEZWANIE SĄDOWE

W części II kanonicznego prawa procesowego (księga VII KPK) w sekcji I, poświęconej zwykłemu procesowi spornemu, w tytule pierwszym, poświęconym wprowadzeniu sprawy, zawarte zostały tylko dwa rozdziały. W rozdziale II zamieszczono normy dotyczące wezwania sądowego i zawiadomienia o aktach sądowych. W niniejszym opracowaniu analizie poddane zostaną przede wszystkim normy dotyczące wezwania sądowego (*citatio*) oraz normy dotyczące zawiadomienia o cytacji. Tylko ubocznie kwestie te będą odnosiły się do zawiadomień o innych aktach sądowych.

1. Rodzaje wezwań sądowych

O wezwaniu sądowym można mówić w sensie szerokim i w sensie ścisłym. W pierwszym znaczeniu wezwanie sądowe to każde wezwanie do sądu w celu wyjaśnienia jakiejś sprawy¹. Może to być wezwanie wystawione przez sędziego lub przez innego pracownika sądu. Wydaje się, że może ono być nie tylko pisemne, lecz także dokonane w inny sposób, np. przez posłańca, przez telefon lub telegraficznie.

Wezwanie sądowe w sensie ścisłym to pierwsze wezwanie pozwanego do sądu, dokonane przez sędziego zgodnie z przepisami prawa², wynikające z zasady kontradiktoryjności i zmierzające do ustanowienia relacji między stronami procesu. Do tego wezwania odnoszą się przepisy ustanowione przez prawodawcę powszechnego w kan. 1507-1512 *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1983 roku, które w niniejszym artykule zostaną poddane analizie prawnej.

¹ Zob. M. Lega, V. Bartocetti. *Commentarius in iudicia ecclesiastica*. Vol. 2. Romae 1950 s. 525.

² F. Roberti. *De processibus*. Vol I. Romae 1926 s. 435 (nr 288).

2. Konieczność prawidłowego wezwania sądowego wszczynającego proces

W zwyczajnej sytuacji prawodawca połączył w jeden akt prawny przyjęcie skargi powodowej i wezwanie stron do sądu. W kan. 1507 § 1 KPK prawodawca nakazuje dokonanie wezwania sądowego w tym samym dekrete, w którym przyjmuje się pismo skargowe. Polecenie to wydaje i dekret wystawia – w zależności od rodzaju sprawy – albo sędzia jednoosobowy, albo przewodniczący trybunału kolegialnego³.

Wezwanie sądowe jest czynnością istotną dla całego procesu. Gdyby je pominięto lub przekazano z naruszeniem przepisów prawa, akta procesu byłyby nieważne⁴. Jedynym wyjątkiem usprawiedliwiającym niewzywanie stron do sądu jest ich faktyczne spontaniczne stawienie się u sędziego celem dokonania czynności procesowej. Notariusz winien ten fakt zapisać w aktach, aby był dowód stawienie się stron w sądzie, zbyteczności wzywania do sądu oraz ważności akt procesu⁵.

Konieczność wezwania sądowego jest istotnym przejawem ochrony praw stron procesowych, a zwłaszcza strony pozwanej. Dzięki temu wezwaniu strony dowiadują się o przyjęciu skargi powodowej, o rozpoczęciu biegu terminów sądowych, strona pozwana dowiaduje się o treści skargi powodowej. Przez takie regulacje prawodawca stara się maksymalnie wyrównać pozycje procesowe obydwu stron. Nie tylko niestosownością, lecz także niesprawiedliwością byłoby bowiem poprzestanie na wysłuchaniu tylko jednej ze stron. Zgodnie ze starą rzymską zasadą należy wysłuchać także racji drugiej strony. Jak słusznie bowiem zauważają kanoniści, konieczność wezwania drugiej strony opiera się na prawie naturalnym; obie strony mają bowiem prawo poznania działań sądu w ich sprawie, aby mogły właściwie się bronić⁶. Tak więc pierwsze wezwanie sądowe strony po-

³ Zob. Z. Grochowski. *De periodo initiali seu introductoria processus in causis nullitatis matrimonii*. „Periodica” 85:1996 s. 331-356.

⁴ Kan. 1511 KPK.

⁵ Kan. 1507 § 3 KPK.

⁶ *Rotae Romanae Tribunal. Decretum diei 14 februarii 1985: de nullitate decreti contestationis litis Trib. primae instantiae (Atrebaten); coram De Lanversin, nr 11. W: Decreta selecta inter ea quae anno 1985 prodierunt cura eiusdem Apostolici Tribunalis edita (vol. 3). Libreria Editrice Vaticana 1997 s. 33-40; Decretum diei 13 februarii 1988, coram K.E. Boccafoli nr 12; zob. A. Stankiewicz. *De citationis necessitate et impugnatione*. „Quaderni Studio Rotale” T. IV. Roma 1989 s. 75; Lega, Bartocetti. *Commentarius*, vol. 2 s. 525; M. Conte a Coronata. *Institutiones iuris canonici*. Vol. 3. *De processibus*. Taurini-Romae 1962 s. 170 (nr 1240).*

zwanej należy niewątpliwie do istoty każdego procesu i uznać je należy za fundament każdego sprawiedliwego sądzenia⁷.

W kan. 1715 KPK z 1917 roku wspominało się wyraźnie o możliwości nieważności wezwania sądowego. Obecnie obowiązujący kodeks nie zawiera wyraźnie takiej sankcji, poza sankcją ogólną z kan. 1511, chroniącą prawidłowość wezwania sądowego, oraz norm ogólnych obowiązującego KPK. Z kan. 124 § 1 oraz z natury rzeczy wynika możliwość uznania nieważności wezwania sądowego, jeśli nie wypełniało ono istotnych wymagań prawa⁸. Dlatego też sędziowie winni przykładać szczególną uwagę do zgodnego z prawem powiadomienia o wezwaniu sądowym. Strona pozwana może bowiem wnieść skargę o nieważność pozwu. Nieważność ta może wynikać z braku uzasadnienia odmowy ujawnienia skargi powodowej lub z odebrania możliwości korzystania z pełnego prawa do obrony⁹. Nieważność pozwu z jednej strony może być usunięta (sanowana) przez spontaniczne stawienie się strony pozwanej w sądzie i odnotowanie tego faktu w aktach¹⁰. Lecz z drugiej strony, gdy takiego pojawienia się strony nie ma, skutkuje nieważnością akt i usuwalną nieważnością wyroku¹¹. Jeśli jednak z powyższej sytuacji wynikła odmowa prawa do obrony, może mieć miejsce nieusuwalna nieważność wyroku¹². Tego rodzaju wady można zgłaszać na każdym stopniu i etapie procesu, a sędzia może deklorować je z urzędu¹³.

Pod rządami poprzedniego kodeksu i na mocy art. 213 Instrukcji *Provida Mater Ecclesiae* z 1936 r. absolutnie w każdym przypadku i w każdej instancji konieczne było wzywanie stron (cytacja) i zawiązanie sporu. Także obecnie konieczność prawidłowego wezwania sądowego stron odnosi się nie tylko do I instancji, lecz także do wszystkich następnych. Rozpoczęcie sprawy w każdej instancji wymaga sądowego wezwania stron. Dotyczy to każdego postępowania zwyczajnego w instancji apelacyjnej¹⁴. Jedyńm wyjątkiem jest roz-

⁷ A. Stankiewicz. De citationis necessitate et impugnatione. „Quaderni Studio Rotale” T. IV. Roma 1989, s. 75.

⁸ Tamże s. 83.

⁹ Tamże s. 84.

¹⁰ Kan. 1507 § 3 KPK.

¹¹ Kan. 1511, 1622 nr 6 KPK.

¹² Kan. 1620 nr 7 KPK.

¹³ Kan. 1459 § 1 KPK.

¹⁴ Stankiewicz. De citationis s. 85.

patrywanie w instancji apelacyjnej sprawy o nieważność małżeństwa po pierwszym wyroku afirmatywnym, z wykorzystaniem szczegółowej normy zawartej w kan. 1682 § 2. Tylko w takiej sytuacji wyrok może być potwierdzony dekretem bez formalnego wzywania stron do zawiązania sporu. Jednak w tej sytuacji strony powinny zostać wcześniej powiadomione o możliwości zgłoszenia swoich uwag¹⁵. W tej sytuacji nie może być też umorzenia (*peremptio*) instancji, lecz tylko jej zaniechanie (*desertio*)¹⁶.

3. Forma wezwania sądowego – dekret i powiadomienie

Wezwanie sądowe dokonywane jest przez sędziego w formie jego nakazu (*citatio ab homine*)¹⁷. Zasadniczo winno ono być zawarte w dekrete przyjęcia skargi powodowej¹⁸. Wyjątkiem jest wezwanie w sposób określony w kan. 1507 § 2 KPK. Strony przeciwnej nie wzywa do sądu strona powodowa ani bezpośrednio, ani pośrednio, czyli przez sędziego lub notariusza. Skierowana do sądu skarga strony powodowej jest jednak koniecznym warunkiem skierowania przez sędziego do strony pozwanej wezwania sądowego. Norma zawarta w kan. 1507 § 1 stwierdza wyraźnie, iż w trybunale kolegiальnym wezwanie to wystawia przewodniczący składu sądowego. W wezwaniu sądowym (w dekrete przyjęcia skargi, zawierającym wezwanie) powinno być podane imię i nazwisko sędziego lub składu sądu kolegiального, aby strony mogły wnieść ewentualny sprzeciw co do osoby sędziego¹⁹. Jest oczywiste, że warunkiem ważności wezwania sądowego jest także kompetencja sędziego: sędzia winien być kompetentny do rozpatrzenia danej sprawy na podstawie przynajmniej jednego tytułu określonego w prawie²⁰.

W procedurze wezwania sądowego można wyróżnić dwie czynności: wydanie dekretu zawierającego wezwanie oraz powiadomie-

¹⁵ Tamże s. 93. Opinia ta wyrażona przez prof. Stankiewicza tylko w przypisie wydaje się słuszna merytorycznie, gdyż jest dedukcją z przepisu bardziej szczegółowego. Jednak większość wywodów tegoż Autora (tamże, s. 85-86) wydaje się sugerować, iż nie jest on do tej opinii całkowicie przekonany i wielokrotnie powtarza tezę o konieczności cytacji w każdym procesie. Może w każdym procesie, a nie w postępowaniu zatwierdzającym poprzedni wyrok afirmatywny?

¹⁶ Kan. 1635 KPK; Stankiewicz. *De citationis* s. 85.

¹⁷ Szerzej o innych formach wezwania zob. Stankiewicz. *De citationis* s. 76.

¹⁸ Kan. 1507 § 1 KPK.

¹⁹ Zob. kan. 1448-1449 KPK.

²⁰ Kan. 1404-1415, 1673 KPK.

nie o tym dekrete. Taka interpretacja prawa wynika z normy zawartej w kan. 1508 § 1 KPK.

Prawodawca przewidział dwojaką sytuację wydania dekretu zawierającego wezwanie sądowe. W pierwszej wezwanie sądowe zamieszczone jest w dekrete przyjęcia skargi²¹, zaś w drugiej wezwaniu zamieszcza się w osobnym dekrete²².

Najczęstszą formą jest zamieszczenie wezwania sądowego w dekrete przyjęcia skargi. Wynika to z terminowego rozpatrywania skarg w sądach kościelnych. Dekret taki powinien być wydany w ciągu miesiąca od złożenia skargi powodowej²³. Możliwość zamieszczenia wezwania w dekrete przyjęcia skargi istnieje także w sprawach małżeńskich i karnych. W tych pierwszych jest taka możliwość (i najczęstsza praktyka) pomimo pozornie przeciwnej dyspozycji z kan. 1677 § 1²⁴. Jednak dokładna analiza tego kanonu pozwala zauważyć, iż chodzi tam o powiadomienie o dekrete (a nie sam dekret wezwania) wysyłane po przyjęciu skargi. Jednak wydaje się, że także w takiej sytuacji możliwe jest wysłanie zawiadomienia będącego kopią dekretu, jeśli zawierał on wszystkie elementy wymagane przez prawo od dekretu i powiadomienia. Należy pamiętać, że w sprawach karnych w wezwaniu oskarżonego sędziego powinien zachęcić go, aby w terminie podanym przez sędziego wyznaczył sobie adwokata²⁵. W myśl kan. 1659 § 1-2 w procesie spornym ustnym skutki wezwania sądowego następują po przekazaniu (zgodnie z prawem) stronie pozwanej z polecenia sędziego dekretu powiadamiającego o skardze powodowej i zzywającym do odpowiedzi na nią²⁶.

Jednak w sytuacji wyjątkowej, gdy sędziego jest bierny, nie odpowiada na ponaglenie powoda w sprawie przyjęcia skargi i wypełnione zostały wymagania określone w kan. 1506, skarga została przyjęta z mocy prawa, sędziego obowiązany jest w ciągu dwudziestu dni od złożenia ponaglenia – a więc do 10 dni od przyjęcia tej skargi – wydać dekret pozwania przed sąd²⁷. Jest to przepis bardzo korzystny

²¹ Kan. 1507 § 1 KPK.

²² Kan. 1507 § 2 KPK. Możliwość taka znana była także za rządów poprzedniego kodeksu; zob. Roberti. De processibus s. 436 (nr 288).

²³ Kan. 1506 KPK.

²⁴ Stankiewicz. De citationis s. 77.

²⁵ Kan. 1723 § 1 KPK.

²⁶ Zob. Stankiewicz. De citationis s. 77 i 89.

²⁷ Kan. 1507 § 2 KPK.

dla strony wnoszącej sprawę. Nie jest ona narażona na znaczną szkodę z racji bezczynności sędziego. Jej interes chroniony jest w tej normie bardzo wyraźnie przez prawodawcę powszechnego.

W dekreście wezwania sędzia określa, czy strony winny osobiście stawić się w sądzie, czy odpowiedzieć pisemnie w kwestii ustalenia przedmiotu sporu (wątpliwości do rozstrzygnięcia). Jeśli sędzia wezwie do pisemnego ustosunkowania się do przedmiotu sporu, a pisemne odpowiedzi nie wyjaśniły wystarczająco stanowiska stron, sędzia może dojść do przekonania, że osobiste stawienie się stron jest konieczne. Wtedy może wydać nowy dekret, w którym wezwie strony do stawienia się w sądzie²⁸. Dekret ten jest ponowną cytacją stron, która nie powoduje już takich skutków jak pierwotna cytacja.

Prawodawca nie określił elementów, jakie winny być zawarte w dekreście wezwania sądowego. Można przyjąć, że mogą w nim znaleźć się elementy, które powinny znaleźć się w powiadomieniu o wspomnianym dekreście. Powinny one być zawarte w dekreście zwłaszcza wtedy, gdy do powiadomienia o nim ma być użyta jego kopia.

Odrębną czynnością od wydania dekretu jest powiadomienie o dekreście. Autorem powiadomienia nie musi być sędzia, lecz z jego upoważnienia powiadomić może także notariusz. Obecnie obowiązujący KPK nie określa bliżej treści pisma powiadamiającego o wezwaniu sądowym. Analogicznie można tę treść przejść z kan. 1715 KPK z 1917 roku. W myśl tegoż kanonu powiadomienie to powinno zawierać: nazwę sądu wzywającego, imiona i nazwiska stron, przynajmniej ogólnie wyrażoną przyczynę wezwania, miejsce i dokładny termin (rok, miesiąc, dzień, godzinę) nakazanego stawienia się. Aktualizując ten przepis²⁹ należałoby dodać, iż w powiadomieniu może być wyznaczony termin stawienia się lub termin nadesłania odpowiedzi na postawione przez sędziego pytania. Jeśli sędzia oczekuje pisemnych odpowiedzi, strony i inni uczestnicy procesu nie muszą być wzywani do sądu na jedną godzinę³⁰. Powiadomienie powinno być podpisane przez sędziego lub jego audytora oraz przez notariusza, a możliwe jest podpisanie tylko przez notariusza.

²⁸ Kan. 1507 § 1, drugie zdanie.

²⁹ Zgodnie z intencją kan. 1507 § 1 KPK.

³⁰ Wymaganie wezwania wszystkich uczestników sporu w tym samym czasie stawia jeszcze T. Pawluk (Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. T. 4. Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy. Olsztyn 1990 s. 236).

Zgodnie z kan. 1509 § 1 „Zawiadomienie o pozwie, dekretach, wyrokach i innych aktach sądowych powinno być dokonane przez pocztę lub w inny sposób, który jest najpewniejszy, z zachowaniem przepisów ustanowionych prawem partykularnym”. W warunkach polskich takie powiadomienia, zwłaszcza strony pozwanej, należy przesłać listem poleconym za potwierdzeniem odbioru, które to potwierdzenie, (podpisane przez nią) należy przechowywać w aktach sprawy. Czasem potwierdzenie pocztowe nie jest miarodajne, gdyż podpisane bywa przez inną osobę niż osoba pozwana. Czasami można odczytać, kto odebrał przesyłkę, a czasami podpis jest nieczytelny i nie wiadomo, czy przesyłka dotarła do adresata, czy nie. Jeżeli nie ma pewności, lub są poważne wątpliwości, czy powiadomienie dotarło do strony pozwanej, należy skorzystać z innego sposobu, który uznany zostanie za najpewniejszy. Można posłużyć się tutaj posłańcem sądowym (dawny woźny), lub skorzystać z pośrednictwa miejscowego proboszcza. Proboszcz lub posłaniec czynią odpowiednią adnotację o terminie doręczenia określonej osobie powiadomienia, lub o odmowie przyjęcia pisma. Rota Rzymska przesyła stronom powiadomienia za pośrednictwem ich kurii diecezjalnych³¹.

W kan. 1509 § 2 prawodawca żąda, aby fakt zawiadomienia i sposób jego dokonania został odnotowany w aktach sprawy. Najważniejsze jest udokumentowanie powiadomienia strony pozwanej. Gdyby powiadomienie o wezwaniu pominięto lub przekazano je z naruszeniem przepisów prawa, akta procesu byłyby nieważne³². Dowodem powiadomienia jest podpisane przez pozwanego potwierdzenie doręczenia przesyłki. Może to być potwierdzenie pocztowe, proboszcza lub posłańca kurialnego czy sądowego.

4. Wezwanie sądowe strony pozwanej

Dekret wezwania sądowego nie jest tylko powiadomieniem o prowadzeniu sprawy, lecz jest rzeczywistym nakazem sędziego, w którym wzywa przede wszystkim stronę pozwaną do uczestniczenia w zawiązaniu sporu.

W kan. 1508 § 1 prawodawca nakazuje, aby dekret wezwania przed sąd został „zaraz podany do wiadomości stronie pozwanej

³¹ Joannes Paulus P.P. II. Normae Romanae Rotae Tribunalis. Libreria Editrice Vaticana 1994, art. 67 § 1.

³² Kan. 1511 KPK.

i wszystkim pozostałym, którzy powinni się stawić”. W paragrafie 2 tegoż kanonu poleca dołączyć do pozwu skargą powodową, „chyba że sędzia na skutek poważnych racji dojdzie do wniosku, iż stronie nie należy przekazywać skargi, dopóki nie złoży ona zeznań w sądzie”. Za rządów poprzedniego kodeksu, zgodnie także z postanowieniem art. 113 Instrukcji *Provida Mater*, w sprawach małżeńskich kopię skargi należało dostarczać stronie pozwanej dopiero po jej przesłuchaniu. Jednak w świetle norm nowego prawa nie da się utrzymać takiej praktyki jako zasady. Dlatego obecnie z reguły także w sprawach małżeńskich należy do pozwu dołączać kopię skargi powodowej, aby strona pozwana mogła w miarę dokładnie zapoznać się z treścią żądania powoda i właściwie wypowiedzieć się. Jedynie w wyjątkowych sytuacjach można ogólnie powiadomić stronę pozwaną o żądaniach strony powodowej, a pełny tekst skargi okazać jej dopiero po odebraniu zeznań. Jednak w takiej sytuacji sędzia winien włączyć do dekretu wyraźną decyzję odmawiającą udostępnienia skargi przed zeznaniem i decyzyja ta winna zawierać przynajmniej sumaryczne umotywowanie³³.

Jeśli do wezwania sądowego dołączona jest skarga powodowa, nie byłoby większego problemu, gdyby w wezwaniu zabrakło niektórych elementów, które są zawarte w skardze powodowej³⁴. Tak czy inaczej strona pozwana miałaby wystarczający materiał do wypowiedzenia się. Jednak dla kompletności akt należy dbać o to, aby każdy pozew sądowy (powiadomienie o nim) zawierał wszystkie wymagane przez prawo elementy. Postanowienie o tym, czy do wezwania należy dołączyć skargę powodową, czy nie, powinno być zawarte w dekrete przyjęcia skargi i wezwania sądowego.

Pozwany nie może w zasadzie skutecznie odmówić przyjęcia pozwu. W myśl bowiem kan. 1510 „Pozwany, który odmawia przyjęcia pozwu albo przeszkadza w dotarciu do niego wezwania, uznany jest za wezwanego, zgodnie z przepisami prawa”.

Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 1508 § 3 „Jeżeli spór toczy się przeciwko temu, kto nie może swobodnie wykonywać swoich uprawnień, albo swobodnie administrować rzeczami, o które toczy się spór, pozew należy skierować, zależnie od okoliczności, do

³³ Kan. 1617 KPK; Stankiewicz. De citationis s. 83.

³⁴ Stankiewicz. De citationis s. 79-80.

opiekuna, kuratora, specjalnego pełnomocnika, czyli do tego, kto powinien podjąć jego sprawę, według przepisu prawa”.

Jeżeli adresu strony pozwanej pomimo wysiłków nie udaje się ustalić i jest on nadal nieznan, sędzia może posłużyć się wezwaniem edyktałnym. Zgodnie z dawnym prawem może to być zamieszczenie ogłoszenia w czasopiśmie diecezjalnym lub świeckim, a w ostateczności wywieszenie na tablicy ogłoszeń kurii diecezjalnej³⁵. Takie powiadomienie opiera się na uznanej przez prawo fikcji prawnej, która w sytuacji niemożliwości pewnego dotarcia do adresata zadowala się możliwością dotarcia do niego określonej wiadomości. Gdy nie ma innej możliwości dotarcia do pozwanego, wezwanie edyktałne może być tym „*alio modo, qui tutissimus sit*”³⁶.

Warto tutaj zaznaczyć, że w sytuacji, gdy nieznan jest miejsce pobytu strony pozwanej, to chociaż faktycznie jest ona nieobecna w sądzie, to nie można stwierdzić dekretem jej prawnej nieobecności w sądzie. Zgodnie z kan. 1592 § 1-2 do wydania takiego dekretu wymaga się bowiem, aby strona została rzeczywiście pozwana zgodnie z prawem, czyli aby dotarło do niej wezwanie sądowe.

5. Wezwanie sądowe innych uczestników procesu

Powiadomienie o wezwaniu sądowym powinno być dostarczone nie tylko stronie pozwanej, lecz także „wszystkim pozostałym, którzy powinni się stawić”³⁷. Chodzi tutaj przede wszystkim o stronę powodową, jeśli sędzia oczekuje dalszych wypowiedzi od niej, ale także o promotora sprawiedliwości i obrońcę węzła (małżeńskiego lub święceń), jeśli występują w danej sprawie³⁸. O innych uczestnikach procesu, których należy wezwać, mowa jest wprost tylko w kan. 1508 § 1 i 3, a pośrednio w kan. 1507 § 1. Należą do nich: opiekun, kurator i specjalny pełnomocnik strony.

³⁵ Zob. kan. 1720 § 2 KPK z 1917 r.; S. Congregatio de disciplina sacramentorum. *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis in pertractandis causis de nullitate matrimoniorum Provida Mater Ecclesia* (15 VIII 1936). AAS 28:1936 s. 313-361, art. 83.

³⁶ Kan. 1509 § 1; Stankiewicz. *De citationis s. 81*; I. Gordon. *Nowy proces nieważności małżeństwa. Postępowanie, komentarze*. Tłum. J. Walicki. /b.r.m.w.; prawdopodobnie Częstochowa 1984/ s. 21.

³⁷ Kan. 1508 § 1 KPK.

³⁸ Zob. kan. 1433 KPK.

6. Skutki przyjęcia skargi i zawiadomienia o pozwie

Skutki zawiadomienia o pozwie określił prawodawca w kan. 1512: „Po zawiadomieniu o pozwie zgodnie z przepisami prawa, albo gdy strony stawily się przed sędzią w celu prowadzenia sprawy;

1° rzecz przestaje być bezsporna;

2° sprawa zaczyna należeć do tego sędzięgo lub trybunału, skądinąd właściwego, wobec którego skarga została złożona;

3° jurysdykcja sędzięgo delegowanego umacnia się tak, że nie wygasa z utratą władzy delegującego;

4° przedawnienie ulega przerwaniu, chyba że co innego zostało zastrzeżone;

5° spór zaczyna się toczyć i dlatego natychmiast zaczyna obowiązywać zasada: *podczas sporu nie należy dokonywać żadnych zmian*”.

Normy zawarte w zacytowanym kanonie obejmują kilka kwestii, które bezpośrednio z nich wynikają lub łączą się z nimi.

a. Powstanie relacji procesowej

Wskutek zawiadomienia o pozwie zawiązuje się między stronami tzw. relacja procesowa³⁹. Określa ona sytuację prawną przedmiotu sporu, określa prawa stron i sądu. Obydwie strony procesu stają się stronami przeciwnymi, które zaczynają podlegać przepisom procesowym. Rozpoczęte tym dekretem działanie sędzięgo powinno być w zasadzie kontynuowane aż do ogłoszenia ostatecznego wyroku. W kanonie tym przyznano słuszność nowej doktrynie, według której nie pismo skargowe ani zawiązanie sporu rozpoczyna właściwy bieg procesu, lecz właśnie wezwanie sądowe.

b. Skutki wspólne dla obydwu stron

Wezwanie sądowe nie jest grzecznościowym zaproszeniem, z którego można skorzystać lub nie. Jest ono wezwaniem do wypełnienia obowiązku związanego z procesem: do zajęcia stanowiska w sprawie przedmiotu sporu. Strona wzywana prawnie przez sąd ma bowiem obowiązek odpowiadania. Obowiązek ten wynika z kan. 1476. Moim zdaniem obowiązek ten obejmuje nie tylko stronę pozwaną, lecz także powodową oraz innych uczestników procesu. Po pierwsze, wymaga tego uprawnienie każdego człowieka do dochodzenia sprawiedli-

³⁹ A. Comolli. La costituzione del rapporto processuale canonico. Milano 1970.

wości oraz wynikający z solidarności międzyludzkiej obowiązek udzielania pomocy człowiekowi w potrzebie, w tym przypadku człowiekowi realizującemu przy pomocy sądu potrzebę sprawiedliwości. Po drugie, wymaga tego logiczna (gramatyczna i celowościowa) interpretacja normy zawartej w kan. 1476. Sformułowanie „pars autem legitime conventa respondere debet” nie powinno być tłumaczone „strona zaś pozwana zgodnie z przepisami prawa, ma obowiązek odpowiadać”, lecz należy je oddać jako „strona zaś wezwana zgodnie z przepisami prawa, ma obowiązek odpowiadać”. Wtedy norma zachowuje swoją logikę: podobnie jak pierwsza część wspomnianego kanonu odnosi się zasadniczo do wszystkich ludzi, tak też i druga część kanonu winna odnosić się do wszystkich występujących w sądzie. W innym przypadku w oryginalnym tekście łacińskim słowa „pars” i „conventa” wystąpiłyby w bezpośrednim sąsiedztwie, a nie byłyby rozdzielone określeniem „legitime”.

Z chwilą zgodnego z prawem doręczenia pozwu stronie pozwanej rzecz będąca przedmiotem sporu przestaje być bezsporna⁴⁰. Rzecz nie staje się bezsporna przez samo wniesienie skargi do sądu, ani dopiero po zawiązaniu sporu. Skarga bowiem może być całkowicie bezpodstawna i dlatego słuszne jest, aby nie burzyła ona automatycznie istniejącego stanu prawnego ani stanu posiadania. Zawiązanie sporu zaś doprecyzowuje istniejący już spór. Natomiast przyjęcie sprawy świadczy o prawdopodobieństwie słuszności skargi, a wezwanie sądowe zawiązuje trójstronną relacją sądową obejmującą sędziego, stronę powodową i stronę pozwaną.

Przez wezwanie sędziego lub stawienie się stron przed sędzią sprawa zaczyna należeć do tego sędziego lub trybunału, skądinąd właściwego, wobec którego skarga została złożona⁴¹. Gdyby było kilka trybunałów właściwych i do kilku złożono skargi, ten staje się właściwy z racji wyprzedzenia (*praeventionis*), który pierwszy wezwał stronę pozwaną⁴². Ten skutek wezwania można nazwać przydzieleniem (z mocy prawa) danej sprawie własnego sędziego⁴³. Inne

⁴⁰ Kan. 1512 nr 1 KPK.

⁴¹ Kan. 1512 nr 2 KPK.

⁴² Kan. 1415 KPK.

⁴³ Jedyną osobą, która proponuje termin „własny sędzia” (*eigener Richter oder Gericht*) jest holenderska kanonistka – prof. Myriam Wijlens (*Das ordentliche Streitverfahren der katholischen Kirche – ein schematischer Überblick*. Lossler 1992 s. 4).

sądy, po uzyskaniu informacji o dokonanej w tej samej sprawie pozwie, po uzyskaniu informacji o dokonanej w tej samej sprawie pozwie, tracą kompetencje do prowadzenia wniesionej sprawy. Zasada ta przemawia za stosowaniem cytacji także w trybunale apelacyjnym. W przeciwnym razie strona apelująca mogłaby wnieść apelację do dwu sądów właściwych (np. metropolitalnego i rzymskiego), prowadzić sprawę aż do rozstrzygnięcia, a potem wykorzystywać to rozstrzygnięcie, które byłoby dla niej korzystniejsze. Ze strony powoda groźba taka wydaje się być tylko teoretyczna. Jak wyżej zaznaczono, tylko apelacja od wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa mogłaby być ewentualnie rozstrzygana dekretem bez uprzedniej cytacji. Nie wydaje się prawdopodobne, aby po afirmatywnym wyroku strona powodowa zakładała apelację, tym bardziej do dwu trybunałów. Jednak nie można wykluczyć takiego działania ze strony niezadowolonej z wyroku strony pozwanej⁴⁴.

W wyniku cytacji kompetencja sędziego zostaje tak umocniona, że nie traci on jej także w wyniku zmiany pewnych okoliczności, np. zmiany miejsca zamieszkania strony, ze względu na zamieszkanie której proces rozpoczęto w danym trybunale. Powód nie może zatem w takiej sytuacji zmieniać trybunału, przenosić sprawy do innego trybunału właściwego. Skutek ten można nazwać trwałością jurysdykcji trybunału⁴⁵.

Przez wezwanie sądowe jurysdykcja sędziego delegowanego umacnia się tak, że nie wygasa, pomimo ewentualnej utraty władzy delegującego⁴⁶. Skutek ten służy stabilności kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Umocnieniu jurysdykcji sędziego zwyczajnego zagwarantowanej w numerze drugim kan. 1512 odpowiada analogiczne umocnienie w numerze trzecim tegoż kanonu jurysdykcji sędziego delegowanego.

Od doręczenia stronie pozwanej zawiadomienia o pozwie spór zaczyna się toczyć i od tej pory obowiązuje zasada: *lite pendente nihil innovetur*, czyli że podczas trwania sporu nie należy dokonywać żadnych zmian dotyczących jego przedmiotu⁴⁷. Zasada ta zakazuje działań prawnych dotyczących przedmiotu sporu, w tym zmiany

⁴⁴ Taką możliwość dostrzega także prof. A. Stankiewicz (De citationis s. 86).

⁴⁵ F.J. Ramos. I tribunali ecclesiastici. Costituzione, organizzazione, norme processuali. Roma 1998 s. 284.

⁴⁶ Kan. 1512 nr 3 KPK.

⁴⁷ Kan. 1512 nr 5 KPK.

składu sądowego oraz wnoszenia tej samej sprawy do innego sądu. Przesadny natomiast wydaje się postulat niezmiennia żądań powoda bez zgody pozwanego⁴⁸. Wydaje się, że do czasu zawiązania sporu powód może swobodnie zmienić żądanie (zmniejszyć lub zwiększyć jego zakres), a po zawiązaniu sporu także może to uczynić, gdy wymaga tego poważna przyczyna. Prawo nie wymaga zgody strony pozwanej na zmianę zakresu sporu, lecz tylko jej wysłuchania. O słuszności żądania decyduje sędzia.

c. Skutki dla strony powodowej

Większość skutków wezwania sądowego odnosi się do obydwu stron procesowych. Tylko niektóre z nich odnoszą się przede wszystkim do strony powodowej lub strony pozwanej.

Znaczącym praktycznie dla strony powodowej skutkiem przyjęcia sprawy i wezwania strony pozwanej jest wezwanie jej do opłacenia kosztów sądowych. Jedyną osobę, która sprawę kosztów sądowych słusznie umieszcza przy normach dotyczących przyjęcia sprawy jest holenderska kanonistka – prof. Wijlens⁴⁹. Ona też wyraźnie stwierdza (zapewne z praktyki), że kosztami sądowymi obciąża się stronę powodową. Przepisy zawarte bowiem w kan. 1649 nie określają, kto i kiedy ma być obciążony kosztami sądowymi. Przepisy tam zawarte są natury ogólnej i lepsze miejsce byłoby dla nich w statycznej części prawa procesowego. Praktyka polska, holenderska i niemiecka są zgodne: do opłacenia kosztów sądowych sędzia wzywa stronę powodową i czyni to przy okazji powiadomienia o przyjęciu sprawy i wezwaniu stron do wypowiedzenia się w sprawie przedmiotu sporu.

Praktycznie także do strony powodowej, czyli aktywniejszej w danej sprawie, odnosi się także zakaz kierowania tej samej sprawy do innego sądu lub dalszego jej prowadzenia w tym sądzie. Ten wzgląd uzasadnia też potrzebę powiadomienia strony powodowej o przekazaniu wezwania sądowego stronie pozwanej.

d. Skutki dla strony pozwanej

Wiele szczegółowych skutków dotyczących także strony pozwanej analizowano przy wyżej omawianych zagadnieniach, a zwłaszcza

⁴⁸ Takie wymaganie stawia T. Pawluk (Prawo t. 4 s. 238).

⁴⁹ Wijlens. Das ordentliche Streitverfahren s. 4.

cza przy skutkach dotyczących obydwu stron procesowych. Skutek szczególnie dotyczący strony pozwanej, a pośrednio tylko powodowej, określony został w kan. 1512 nr 4: „przedawnienie ulega przerwaniu, chyba że co innego zostało zastrzeżone”. Tak więc pozwany nie może tłumaczyć się przedawnieniem, jeśli dane prawo (obowiązek czy uprawnienie) zgodnie z prawem kanonicznym nie podlega przedawnieniu⁵⁰, lub w świetle prawa kanonicznego i cywilnego krajowego (np. polskiego) termin przedawnienia nie upłynął do dnia doręczenia pozwu⁵¹. W takich sytuacjach pozwany może odrzucić żądanie powoda powołując się na przedawnienie.

e. Skutki dla sądu

Najważniejsze dla sądu skutki pozwu określone zostały w kan. 1512 nr 2-3 i 5, w kan. 1517 i 1453 KPK. Doręczenie stronom wezwania (cytacja) rozpoczyna właściwy bieg procesu, czyli instancję sporu. Od tej pory liczy się czas wyznaczony na zakończenie sprawy: 12 miesięcy w I instancji i 6 miesięcy w II instancji. Od tej pory sąd ten jest zasadniczo wyłącznie właściwy do rozstrzygnięcia danej sprawy⁵² i umacnia się jego jurysdykcja. Szczególnie sąd zobowiązany jest do przestrzegania zasady *lite pendente nihil innovetur*. Inne szczegółowe skutki dotyczące sądu były już wspomniane przy omawianiu wyżej analizowanych zagadnień.

Wnioski

Wezwanie sądowe (*citatio*) jest istotnym elementem procesu kanonicznego. Normy dotyczące tej czynności prawnej wykazują wielką wrażliwość prawodawcy kościelnego na poszanowanie praw człowieka, a praw stron procesowych w szczególności.

Wezwanie sądowe zawiera w sobie dwa elementy: dekret wzywający do aktywności sądowej oraz powiadomienie o tym dekreście. Niektórzy doliczają tutaj jeszcze unormowania dotyczące dołączania do wspomnianego powiadomienia odpisu skargi powodowej. Respekt budzi dokładne unormowanie konieczności powiadamiania o wezwaniu sądowym oraz poważne konsekwencje procesowe

⁵⁰ Zob. kan. 199 KPK.

⁵¹ Kan. 197-198 KPK.

⁵² Jedyny wyjątek określony został w normie zawartej w kan. 1417 § 1 KPK.

za naruszenie tych przepisów. Swoją specyfikę posiada wezwanie strony pozwanej oraz innych uczestników procesu. Większość skutków zawiadomienia o pozwie wylicza prawodawca w kan. 1512 KPK. Wśród skutków tych wyróżnić można: powstanie relacji procesowej, skutki dotyczące obydwu stron, dotyczące tylko strony powodowej lub pozwanej oraz dotyczące sądu i jego pracowników.

Die gerichtliche Ladung

Die gerichtliche Ladung im eigenem Sinne ist ein wesentliches Element der Schutz der Parteirechte im kanonischen Prozess. Die Erstellung des Ladungsbekehrs und die Benachrichtigung über ihm gehören zur wesentlichen Handlungen in jedem Prozess. Die Ladung betrifft in erster Linie die verklagte Partei, aber auch die anderen streitenden Parteien, weil ihre Rechte auch in diesem Akt unter Schutz stehen. Die Benachrichtigung über die Ladung weckt zahlreiche und gravierende Wirkungen. Einige von ihnen betreffen die alle streitenden Parteien, andere nur die klagende oder die verklagte Partei, noch andere als Folge die Regeln und die Terminen für Gerichtshandlungen bringen.